

УДК 37.015.3 : 351.745

Вайда Т.С.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МІЛІЦІЇ У ВІДОМЧИХ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми формування педагогічної компетентності майбутніх офіцерів міліції під час їх професійної підготовки, аналізуються сприятливі психолого-педагогічні умови щодо удосконалення зазначеного особистісного утворення.

Ключові слова: професійна підготовка, курсанти, педагогічні умови, навчальний процес, методи і засоби навчання, проблеми викладання.

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні, реальний стан правопорядку вимагають концентрації зусиль різних соціальних інститутів суспільства щодо розробки комплексного підходу при реалізації наявної системи освітньо-виховної та профілактичної роботи з населенням, зокрема в галузі правової освіти та виховання різних його верств. Складовою пропедевтичного механізму зазначеної системи є безпосередня діяльність органів та підрозділів правоохоронних органів, зорієнтованих згідно із законодавства на запобігання правопорушень [1].

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності майбутніх працівників системи органів внутрішніх справ (надалі – ОВС), які займаються профілактикою правопорушень та боротьбою з негативними наслідками низької правової культури громадян (адміністративні проступки, кримінальні злочини, зокрема й вчинювані учнівською молоддю).

Результати вивчення теоретичних джерел з проблеми дослідження (В. Андросюк, Т. Вайда, А. Ромашко, Є. Гада, М. Дідик, Ф. Думко, І. Зверев, І. Козубовська, А. Линенко, Г. Пономаренко, О. Юриста та ін.), аналіз стану освітньо-профілактичної роботи серед населення, яка проводиться ОВС, свідчать про те, що на сьогодні наявні профілактичні заходи не є ефективними, нерідко мають формальний характер, міліціонерами не враховується психолого-педагогічні вимоги у процесі їх реалізації з представниками різних соціальних груп [2].

Аналіз філософської, психолого-педагогічної та правової літератури, відомчої нормативної бази з проблеми дослідження й статистичних даних МВС України (2010-2011 рр.) [2] показує, що органами виконавчої влади в цілому усвідомлюється необхідність вирішення піднятих нами проблем, а відтак здійснюються певні кроки щодо належного кадрового забезпечення профілактичної діяльності міліції. Про це свідчить зростання значення, ролі та соціально-профілактичних функцій в сьогоднішніх умовах фахової діяльності правоохоронців у суспільстві. Можна стверджувати, що вирішення проблем соціально-правового захисту громадян, профілактика девіантної поведінки молоді, правове виховання дітей та інші аспекти запобігання правопорушень займають значне місце в сучасних дослідженнях багатьох філософів, педагогів, політологів, правознавців та учених дотичних галузей науки, оскільки збереження громадського спокою є першочерговим завданням не тільки окремих громадян, а й держави та всього суспільства в цілому. Зокрема своєчасність і необхідність вирішення цього питання підкреслюється і значною увагою з боку держави та відповідною діяльністю компетентних органів щодо її нормативного врегулювання [1; 3].

Разом з тим, незважаючи на значну кількість досліджень з цієї проблеми, упровадження накопиченого передового досвіду роботи відомчих вищих навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України (надалі – ВНЗ МВС України) в усталену практику системи відтворення кадрового складу міліції ще недостатньо

* © Вайда Т.С.*

зорієнтовано на розвиток педагогічного потенціалу майбутнього правоохоронця [3, с. 66-69]. Основними причинами цього феномену, на нашу думку, є: 1) відсутність на державному рівні теоретико-методологічної основи концепції соціально-педагогічної діяльності майбутніх офіцерів міліції; 2) практична спрямованість змісту, методів і організаційних форм фахової підготовки на репродуктивно-ілюстративний характер професійного навчання; 3) незначний обсяг часу, який відводиться на опанування курсантами теорії та методики організації педагогічних (освітньо-виховних, профілактичних) заходів; 4) неузгодженість між структурними компонентами системи теоретико-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів та відсутність ефективних засобів їх упровадження у практичну діяльність ОВС. Як результат – випускники відомчих ВНЗ приступають до несення служби з несформованими установками на оволодіння відповідними психолого-педагогічними знаннями та необхідних умінь, мають незначний обсяг компетенції в галузі теорії та методології соціально-педагогічної роботи; показують слабкий прояв практичних організаційно-педагогічних навичок у цій галузі, виявляють невисоку активність до реалізації на практиці запобіжних заходів і готовність до участі у фаховій роботі з цього напрямку.

Метою статті є уточнення поняття педагогічної компетентності міліціонерів як складової їх фахової діяльності та визначення сприятливих психолого-педагогічних умов, завдяки яким система професійної підготовки майбутніх офіцерів міліції буде максимально зорієнтована на формування такого особистісного утворення.

У процесі вирішення поставленої проблеми використано комплекс наукових методів: *теоретичні* – критичний аналіз фахової літератури; синтез різногалузевих знань, що стосуються вивчення предмета дослідження (педагогічної компетенції курсантів ВНЗ МВС України), їх систематизація – дали можливість ґрунтовно та багатосторонньо розглянути й проаналізувати необхідні умови виховання зазначеного особистісного утворення; *емпіричні* – узагальнення власного досвіду та результатів діяльності фахівців у галузі професійної педагогіки та психології (науковців, викладачів відомчих ВНЗ МВС, спеціалістів-практиків), що працюють у цьому напрямку; педагогічні спостереження.

Професійно-педагогічна компетентність працівників міліції передбачає їх здатність кваліфіковано виконувати визначені соціально-педагогічні види робіт у межах професії правоохоронця, досягаючи належних кількісних і якісних результатів праці на основі наявних фахових знань, умінь і навичок. *Під педагогічною компетентністю майбутніх правоохоронців* в галузі освітньо-виховної та профілактичної роботи з населенням ми розуміємо динамічне, структурно-рівневе, інтегроване особистісне утворення, яке включає наявність психолого-педагогічних знань і спеціальних умінь та навичок, які забезпечують високу ефективність організації соціальної, правової та освітньо-виховної функцій у роботі з різними верствами суспільства. Процес формування педагогічної компетентності визначається як система послідовних педагогічних впливів на інформаційну й операційну сфери курсанта, спрямованих на розвиток його педагогічного потенціалу [3]. На основі проведеного теоретичного аналізу стану проблеми нами обґрунтовано структуру професійно-педагогічної компетентності курсантів ВНЗ МВС України як інтегративного особистісного утворення майбутнього офіцера міліції, що характеризується наявністю системи сформованого досвіду (відповідних знань, умінь і навичок), особистісних якостей, які стимулюють потребу власного творчого пошуку педагогічних шляхів удосконалення профілактики девіантної поведінки громадян, підвищення рівня їх правової освіти. Встановлено, що основними показниками професійно-педагогічної компетентності є інформаційна та організаційна підструктури, що розкриваються через систему відповідних елементів.

Результати аналізу підготовки курсантів ВНЗ МВС України та діяльності фахівців практичних підрозділів міліції щодо роботи з населенням дозволяють нам стверджувати: для покращення цього процесу на етапі професійного навчання курсантів необхідна певна цілеспрямована система освітньо-виховної роботи науково-педагогічного складу, яку можна реалізувати через наявність комплексу педагогічних умов, що охоплюють усі види навчальної діяльності майбутніх офіцерів міліції. Серед прогресивних педагогічних умов формування педагогічної компетенції майбутніх офіцерів міліції під час їх професійної підготовки у ВНЗ МВС України визначилися такі сучасні підходи щодо їх розуміння (у трактуванні і систематизації П. Ярмоленка) [4, с. 12-14]:

1) створення в навчально-виховному процесі відомчого ВНЗ МВС України дієвого педагогічного середовища з метою розвитку особистості курсанта на основі поєднання різних видів діяльності (навчальної, професійно-практичної, художньо-естетичної, спортивно-фізкультурної, суспільно-організаційної, ігрової, службової тощо) і змістовного педагогічного спілкування;

2) пріоритетний розвиток у курсантів загальнолюдських якостей і властивостей особистості офіцера-правоохоронця – порядності, людяності, доброзичливості, безкорисності, відповідальності, самоконтролю, незалежності, а також надання допомоги у формуванні етичних цінностей – поваги, терпимості, вірності Присязі працівника ОВС, співпереживання, ввічливості, усвідомлення значущості цих якостей і властивостей особистості у співставленні з соціальними, національними чи корпоративними відомчими інтересами;

3) особистісно орієнтований підхід науково-педагогічного складу до курсантів, який передбачає: 1) переборення авторитарності й обмежувально-заборонної манери та стилю виховання, що склалися у відомчих навчальних закладах; 2) культивування зацікавленого, гуманного ставлення до особистості курсанта, зверненість до його індивідуальних інтересів, нахилів і талантів; 3) повага особистості курсанта апріорі, без її обмеження засобами службової субординації з боку офіцера чи викладача; 4) розуміння труднощів розвитку особистості курсанта, можливих невдач, прорахунків і суперечностей у процесі її соціального, духовного і професійного становлення; 5) увага і делікатне ставлення викладача до внутрішнього стану, переживань, установок, ціннісних орієнтацій особистості майбутнього офіцера; 6) стимулювання викладачами почуття власної гідності курсанта, його значущості, впевненості в собі та самоповаги; 7) підтримка прагнень майбутніх офіцерів міліції до засвоєння культурних цінностей, до свого постійного духовного збагачення;

4) переборення зневажливого ставлення до емоційно-вольової сфери особистості курсанта у всіх ланках освітньо-виховного процесу та службової діяльності, що вимагає позитивних емоцій, їх збагачення та удосконалення, оскільки в них сконцентровані багато дій, вчинків і визначається внутрішній стан особистості майбутнього офіцера міліції;

5) послідовний диференційований підхід до організації професійного навчання і виховання, що передбачає виявлення в курсантів реальних педагогічних схильностей, стимулювання проявів талановитості, заохочення досягнень в інтелектуальному і духовному збагаченні;

6) формування передумов для прояву самостійних засад особистості з метою педагогічної самоосвіти, самовиховання і організації самоуправління в колективах курсантських груп, що передбачає здійснення керівництва освітньо-виховним процесом на гуманістичних і демократичних принципах;

7) переборення у курсантів заформалізованих ідеологічними чи відомчими догмами установок, які викривляють істинне уявлення про людину і не орієнтовані на дійсні інтереси її повноцінного життя, а також існуючого технократичного і меркантильного

підходів до соціальних і духовних проблем особистості, коли вирішення професійних завдань не враховує різнобічних інтересів життєдіяльності громадянина, а подекуди і суперечить їм.

Ідея особистісно орієнтованої педагогічної освіти в умовах відомчого ВНЗ МВС України тільки починає визначатися. Такий підхід виявляється як на повсякденному, так і на науковому рівнях. На повсякденному рівні викладачами відомчих закладів освіти часто обговорюються ідеї поваги до особистості курсанта та визнання її унікальності; все частіше відбувається застосування діалогічного характеру лекцій і практичних занять; налагоджується співпраця і співтворчість із курсантами як у навчальному процесі, так і в науково-експериментальній роботі (службовій діяльності); активніше останнім часом використовуються методи і прийоми часткової індивідуалізації навчання. У рамках концептуальних підходів здійснюються поки що окремі, розрізнені спроби створення умов персоналізації підготовки фахівця практичного підрозділу ОВС [5, с. 4].

Для діагностики педагогічної компетентності випускників відомчого ВНЗ МВС нами визначалась система критеріїв її оцінювання. Основними показниками цієї інтегрованої якості майбутнього працівника МВС України є, на нашу думку: 1) психолого-педагогічні та методичні знання; 2) організаційно-профілактичні та конструктивні уміння офіцера міліції, а також 3) комунікативні навички правоохоронців. Обґрунтована нами система поетапної підготовки майбутніх правоохоронців до здійснення соціально-педагогічної функції в суспільстві базується на ідеї системно-комплексного, цілісного підходу до розвитку особистості міліціонера та здійснюється шляхом раціонального поєднання ефективних освітніх технологій і природної активності людини юнацького віку до свого саморозвитку, реалізації особистісного творчого потенціалу. Формування педагогічної компетентності курсанта до свідомої фахової діяльності передбачає використання комплексу педагогічних заходів і форм, спрямованих на засвоєння досвіду у спеціально створених умовах професійної підготовки в міру опанування ними системи психолого-педагогічних та соціально-правових знань і умінь у процесі теоретичної й методичної діяльності у ВНЗ МВС України.

Розроблений нами підхід професійної підготовки майбутніх офіцерів-правоохоронців на основі міжпредметних зв'язків засновується на принципах цілісності, системності та інтегративності. Система передбачає наявність таких обов'язкових аспектів, як особистісний (теоретичний) та діяльнісно-практичний: 1) у *теоретичному аспекті* розглядається змістова складова педагогічної компетентності; 2) *до діяльнісного аспекту* відносимо прикладний характер дисциплін циклів навчального плану, ознайомчу і виробничу юридичну практики, факультативи, позанавчальну діяльність і науково-дослідну роботу курсантів.

Зміст соціально-гуманітарних дисциплін вимагає свого конструювання та їх поєднання як елементів комплексної програми, підґрунтям якої є програмно-цільовий метод планування і управління процесом навчання з основною наскрізною лінією – підготовкою офіцера міліції до проведення соціально-педагогічної роботи з населенням. Психолого-педагогічна та соціально-правова діяльність у контексті предмета нашого дослідження виконує роль мегадіяльності, що створює умови для розкриття можливостей курсанта як цілісної особистості і є засобом розвитку та реалізації його творчого професійного потенціалу через цілеспрямоване пізнання нових соціальних фактів, використання сучасних методів і підходів теорії наукових досліджень.

Стратегія психолого-педагогічної підготовки офіцера міліції передбачає створення єдиного режиму навчально-наукової діяльності курсантів, яка має усталені нормативні вимоги до виконання різних видів професійних робіт у рамках юридичного навчального закладу (реферати, курсові, наукові доповіді, звіти, методична та навчальна

документація практик, спільні з викладачами публікації). Система трансформується у декілька взаємопов'язаних блоків:

1) використання потенційних можливостей навчальних предметів таких циклів, як гуманітарні та соціально-економічні дисципліни, природної та наукової підготовки, циклів дисциплін професійної та професійної підготовки;

2) поглиблене й інтенсивне накопичення досвіду шляхом пошуку й обробки курсантами психолого-педагогічної інформації, відомостей про актуальні проблеми в теорії та практиці педагогіки (психології), ознайомлення з формами соціально-правової, психолого-педагогічної роботи в системі ОВС України; підготовка та виконання самостійних наукових досліджень під час написання курсових робіт, оснований на аналізі й систематизації фахової інформації практичних підрозділів ОВС; використання нетрадиційних педагогічних форм і методів розв'язання творчих завдань (ситуативне навчання, мозковий штурм, евристичні бесіди тощо), а також дискусій, ділових ігор, що створюють умови для виявлення творчої активності, вироблення педагогічних навичок, уміння реалізувати курсантами своє «Я» у спілкуванні, поведінці та діяльності;

3) оволодіння досвідом педагогічної роботи під час проходження навчальних та виробничих практик у підрозділах ОВС (кримінальна міліція у справах дітей, служба дільничних інспекторів міліції, патрульна служба міліції тощо);

4) формування педагогічної компетентності курсантів доцільно здійснювати через організацію єдиної системи наукової підготовки правоохоронців, що передбачає дотримання установлених нормативних вимог щодо виконання різних видів навчальної діяльності в умовах ВНЗ МВС;

5) використання освітньо-виховних можливостей спеціально зорієнтованих факультативів [6].

Зазначені напрямки забезпечують наступність, неперервність і своєчасну адаптивність в оволодінні майбутніми фахівцями міліції необхідним обсягом педагогічних знань і умінь, засвоєння необхідного категоріального апарату, набуття досвіду організації та проведення самостійного творчого пошуку. Крім того, активне включення курсантів у соціально-педагогічну діяльність підрозділів ОВС під час проходження виробничих практик і стажувань сприяє не тільки пізнанню нових життєвих фактів, явищ і процесів навколишньої соціальної дійсності, а й загальнопрофесійній підготовці, актуалізації творчого потенціалу особистості офіцера міліції в цілому.

Аналіз впливу основних форм організації навчальної діяльності (лекції, семінари, лабораторні заняття, творчі роботи, завдання для юридичної практики), а також інших видів діяльності цього спрямування на формування педагогічної компетентності курсантів показав, що їх ефективність буде високою тільки за умови забезпечення діяльнісного характеру професійного навчання [6]. Сприяє цьому розробка творчих програм і нетрадиційних завдань із предметів гуманітарного блоку, збільшення питомої ваги самостійної (практичної) роботи курсантів на аудиторних заняттях, широке використання логічних та евристичних методів у розв'язанні педагогічних завдань (мозковий штурм, евристичні питання, ситуативне навчання) у поєднанні з проблемним викладом матеріалу, дискусіями, діловими іграми, що створює педагогічні умови для виявлення творчої активності курсантів, розвитку їх пізнавального інтересу, вміння реалізувати себе у спілкуванні з громадянами, дотримання належних норм особистої поведінки у професійній діяльності.

Узагальнення результатів нашого дослідження показало, що формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього офіцера-правоохоронця активно здійснюється за умов, коли: 1) становлення особистості, розкриття її творчих можливостей здійснюється у процесі реалізації усіх видів аудиторної та позааудиторної

роботи в єдиному режимі цілісної системи навчально-виховної діяльності курсантів; 2) поетапний розвиток педагогічного потенціалу майбутніх фахівців заснований на потребі в самореалізації майбутнього офіцера міліції та базується на свідомому пізнавальному інтересі та самоідентифікації. Таким чином, результати виконаної нами пошукової роботи показали потенційні можливості професійної підготовки відомчих ВНЗ МВС України щодо суттєвого підвищення рівня педагогічної компетентності курсантів для ефективного проведення ними освітньо-виховної, соціально-правової та профілактичної роботи з населенням, зокрема і з молоддю.

Проведене нами дослідження не вичерпує усіх аспектів вирішення порушеної проблеми. На подальше вивчення чекають питання забезпечення умов реалізації наскрізної професійно-педагогічної підготовки курсантів засобами всіх видів аудиторної і позанавчальної роботи ВНЗ МВС України; вимагають свого обґрунтування, розробки та удосконалення програмного (змістового та методичного) забезпечення освітньо-виховного процесу в контексті предмета нашого дослідження.

Література:

1. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-ХІІ (із змінами та доповненнями станом на 01.09.2012 рік): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=565-12>.
2. Стан та структура злочинності в Україні (2010-2011 рік): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article>.
3. Вайда Т.С. Педагогічна компетенція майбутніх правоохоронців як умова реалізації соціальних функцій міліції в суспільстві / Т.С. Вайда // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 травня 2003 року, м. Ужгород)] / за заг. ред. І.В. Козубовської, І.І. Миговича. – Ужгород: Мистецька лінія, 2003. – С. 66-69.
4. Ярмоленко П.А. Методические рекомендации по изучению интегрированного курса «Основы технической, нравственной и педагогической культуры» / П.А. Ярмоленко. – Х.: УИПА, 1996. – 40 с.
5. Освітні технології: [навч.-метод. посібник] / [О.М. Пехота, А.З. Кіхтенко, О.М. Любарська та ін.]; за заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
6. Ануфрієв М.І. Вищий заклад освіти МВС України / Ануфрієв М.І. Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. : науково-практичний посібник. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с.

Вайда Т.С.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ МИЛИЦИИ В ВЕДОМСТВЕННЫХ ВУЗАХ МВД УКРАИНЫ

В статье рассматриваются проблемы формирования педагогической компетентности будущих офицеров милиции во время их профессиональной подготовки, анализируются благоприятные педагогические условия для усовершенствования указанного личностного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, курсанты, педагогические условия, учебный процесс, методы и средства обучения, проблемы преподавания.

Vayda T.S.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CIRCUMSTANCES FOR THE FORMATION OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE MILITIA OFFICERS AT THE GOVERNMENTAL HEI OF MIA OF UKRAINE

The article examines the problems of formation the pedagogical competence of future officers of militia during their professional training, favourable pedagogical circumstances for improvement of the mentioned personal education are analyzed.

Key words : professional training, cadets, pedagogical circumstances, training process, methods and means of training, problems of teaching.